

САНА

ХАБИАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫ
15 КҮНҮТТӨН ТАХСАР

ОЛОХ

Николай ПРОТОДЬЯКОНОВ,
«КУСТУК» ОРЭЧК директора.

C. CNEPHITICOLA

ТИЭРГЭН

Дыиэ кэргэнгэ
аналлаах таһаары

Ыгырыы
хайдах
туолан
иһэрий?

БАРЫ БҮТҮҮН ТУРУММУТТАР

Балтарызын баччаларга Д. П. Көркүч пате-
ния ЧРОСНО хөрмөтчөлөргө, уучуталарга,
ДНУ филиалы студенинн, бары уазиатлара
уонна бу томтор олохтоохторо «Чол алах—
сарымпыта хардымбыта» диян конференцияны
ыныштытара. Сажа үүнөр үйэ сайдымтын кэр-
һаллнр ой-санаа чөгил,сөр-майлы, эт-сини чол
буолууттар арыгы, табах, жарканына итенин
тинилэрүэн үөскээн тахсар сөдүр быдылар,
сыйытаныах жарымлар, буруйу охоруу туо-
ратыларын туһутар бары ачык нэстэхпит
диэн мөришпай ойдобулу өрө тутан, «Бары
бүтүүн турууобу?» диян апырым ылымныт
тара. Республикада тиинэ сарбаммыт бу апы-
рына улуустаагы хайаапка тахсыбыта, нэни-
лэктэринин, үлэ до-лэктитэринин уонна түөл-
бөтэринин, интэр-үөрүтэр тэриэтэлэринин дьүү-
лэһиллэн, туһааннаах дьомкор аманан хайы-
халаах үлэ сабыллымытын сахпыта.

Отгон мнхирьмалх томторго үзэ хандх бари нһэрй? Ову билэвэзри ЧФКМ профкомун председатели, чол олох сүрүшүүр субэти председатели солбуулагчы В. П. ШУДОВАНЫ көүсүбүт.

—Барь бүтүүн туруурууд!» дийч чөл олох туулар митармыны олоххо нилээрнэг сүүрүнүүр субо эрилэн үлээн сүлддэр, дийн элсэсмин сарваан Ворвара Петровна, —Субо 23 шифттан састаанат, Председателинэн ЧФИСИ ректора М. Д. Гуляев ламыта, Томторго баар тэрхтэлэр салайаачында, үөрэнэччилэр түмсүүлэртэн, студсоветтан, общественнай түмсүүлэр (Ада субета, Дыхталлар, Кыр-нарастар субэлэрэ, ятчат түмсүүтэ) уонна түөлбөр салайааччылара чилисэниэн кирибиттэрэ. Иини-амин, үлэ оскуола үөрэнэччититтэн саралаан оло-ор, пенсионерга тийиэ хаан киэкиик барар. Барь-ытталар былааннаах культурнай-общественнай уон-на спорттинай дыадаллар чөл олобу пропагандаа-ныи кытары алтыһынардылар. Спорттинай оскуо-ла буодарбит быһымтынан, араас дырыктар, күрөх-дүһүннэр бийиэхэ өрүүтүн да ытталлар атылар, ол-илигин физкультура институт аһыллан уонна чөл-ооххо туһаайымы алынамыт, де ховоно өссө дүр-тээн, кэргээн бөөрдө.

Чөл-өлөх диван арыгыны утары эрэ охсууу булар
нэгэххэ, тутай, ити кыраастытан өйдөөхүн. Чөл
өлөх—тулга-халта сымдымбыт, өлөхнүт сирэ-май-
ыта, не куытурабыт, туһаджаах дьарыамыт...

УЛЭ ХАНЫСХАЛАРА

Үс хайысханан үзэлэрин аттарбыттар. Доруобуйа, физкультура уонна спорт, итиннэ экология, туламыр айылҕа. Баслатыа туран, төмтөр хас биһирдэн кинини доруобуйатын ичичийин оҕоһуллубут. Дьолуускайтан физкультурнай диспансер, медицинский институт спонсиаастара, улуустааҕы иһин баллыһа врачтара хаста да тахтүүрүн бари үөрэнээчиллэр, студенттар, үлэһиттэр уонна олохтоохтор доруобуйаларын туругун кыттыһан көрбүүтөр. Арбаа субэлэри, рекомендацыйалары биэрбиттэр. Ыалдыккын өмтөөһүнэр аруу буолбакка, харыстаныыта, сирэтинэ болгомотолорун уурбуттар. Иһин доруобуйатын туругун өрүү көрүһө, хонтуруолланыа сылдымахтааҕын, хатарыһыа, массааж, сүүрүү итиннэхэ улахан көмөлөөхтөрүн түстөрүһөн үтүс бэснээһини өкөрбүттар. Медицинскэй наука доктора, профессор К. Г. Бешарын салаалар чароднай университетта доктордара мыйлаһан маны тэрийсэбит. Карл Георгиевич бэйэте аһаан тахса сылдьан түөрт төгүл ленинни аахпыт. Бэйэтин үлэтин оһытыттан холобурдуан, көрдөрөн үөстөрү өкөһөөлөрү, сайылалары туһанан арылҕа, табак, наркотик иһинэ организмнар хыйдах быһыыһаахтык дьайарын уонна ол түмүгэ туһа буоларын көрсөбүт. «Семиянист хийи тийиһимтэ тыаһыһа быһаарара быдан көдүүтүстэх эбит, — диир Варвара Петровна. — Политин оһуула үөрэнээчиллэрэ аол өлөх күүһүгэр торо үлэ барарын «уолкайдых, арылхайдык өйдөөхтүр, «бууртуллах дьааһык» дииһи тилд мээһинэ эһиллэбитин биллэлэр». Ол түмүгэр, оһуулааҕа эһиллэбитин мээһинэ

гический персонал, под одних тулусар ынырар ша-
маттар, урунуйдор конкурстарыгар олус көхөөлүк
наттыбыттар.

ФизикULTУРА уонна спорт наасабай буоларын, хас бириэс кини утуунаахтын дьяриктанарын, дьяригт илэбун скарэ онкосторун ситиһэр шийиттэн мал яхсын тренажердары онкостууну көдүээблүтэр. Бу олтуһар ханна үтүө үтэс баарын холобурдаан, өкүөх экириэ лонгүө мориорон өйдөтүү үлэ күүсүлээхтин барбыт. Онон, холобур, Армышпах сайдам малларын баты- лан, манна дьбөх мал дьлэлэрин иһигэр, сабуордары- тар араас спортивнай тренажердары онкостубуттар. Оноо байалары да дьярикталаан, ололорун-урууларын дьярига сонньото таарыйа хамсатан-имсатан бэркэ- абьараммыттар.

— «Четир» телестудия уахан көмөлөөсүн бааза-
тиэххэ маада, — диин Варвара Петровна салгыс эди-
сиар. — Бари туһалаах сүбэлэри, специалисттар лек-
цияларын, аскулалаа, институтка ыһыллар чол
олохха сыйдыһаах дьаһаллары, араас курэхтэһи-
лэри барытын көтүһүөккэ илбиллэһэ-эра өкүөх эйрэн-
эонгүө биэрэбит, көрдөрбүт. Төгө дүтөххө, бэйэлэрэ
томторунан мунгурданаар эмиз гудуах, атын илбиллэ-
хэри, уагүһу бүтүһүүүгү хаба сатыһыт. Уаһна,
иккэс өтүтүтүн ылаахха, ыгырыабыт сүннүуэи туо-
хуо барытын эмиз иһитиһиһэр-өтчүөтүтүр буолаах-
ыт дии. Тренижердары дэмэтэ-эри усултуобуйага хай-
лах өһөрүөххэ сөбүй диин буолтугар Арыйааах пр-
илиһиһэр таһсан баатыс спортивнай муһууһаах ыа-
лары устан илларын көрдөрбүһүт. Барытын сүһа-
ра ылаахха дьэбэһи, өсө тугу аһам-сатарын өһө-
руооха сөбүтөр тренерлэр салаадарын этэн, сүбэлэ-
н-көрдөрөн баарытгэрэ. Бирдэһээн ыаһа эрэ буол-
бакка, түөлбө илоадаһатын-эһиһи курдугу өһөрүөх-
ха-тэрийтөххэ сөбүтөр көрөөччүлэр болдомтолору
туһаабыһыт. Аһа чол олохтоох ыаһларбытын эмиз
телестудия көнүө сырдаһыт. Ол курдук, Мурун
Тымтэһиһаа олохтоох, аһыһы сыһа уауус баатыс
ыаһа буоһар чиксэ-тиһиһиһи Татьяна уоһна Ана-
толий Поповтар иһиһиһи губоһыһиһа үлэһитлэрэ То-
милэ уоһна Иһаа Гуаһкоһлар өһөнү иһиһиһи дүһэ-
риһи, үөрүйөхтэриһи, дьарыһтарыһи густарыһаһи баһри-
лэрбит сөһтэриһиһи ыһыһыһа, Аһа өһөннрлэрэ бэйэ-
лэриһи иһиһиһиһаһарыһаһи «Чол олох аһаһи» диин
үрүһүй көһкурсуһи ыһа сыйдыһаһа, Маһаа томтор-
тон эрэ буоһбаһа, уауус бари иһиһиһиһаһиһи
өһолор өһүс көһтөһөһүм ыһаһаһа, Уоһсайыһаһи,
өкүөх эйрэнэ күүһа сүдү.

ТҮӨЛБЭНЭН ҮЛЭ

—Сүрүшүүр сүбэ идиализмизмизни кытары үлэтин
түүлбөккө ыктар,—дипр Варвара Петровна.

—Нэгцлэгнээгүйг охсоона төбөнүй?

—Томторго бартаа 706 ийн оюдор, 224 малдаахпыт, 341 ово баар, итгитэн оюуолада үөрөнөөчч 161, убуялаатга сүлддээччигэ—105, 2 сэрин нөгөрана, 6 сэрин огдооболоро баялтар, 40 элбэх оюоноох малдаахпыт, 14 шибэлпит баар, итгитэн 4-дэ оюдор, 124 мал чааһыай дүснээх, иинилэртэн 58-гара кэтөх халмайстыбаллахтар, сүөлүдөөхтэр, өбүрүүстөөхтэр, 75 мал уосейга оюорозлор, бу, сүүрүнхон, оюуода, нястигут үлэинтээр. Кыаммит дунэ көргэн дикш араңада иинирэр 7 малдайахпыт. Интернат-оюуолада 470 ово үөрэнэр, Мурув Тыйымхайтан коллэ уонна порпуеатарга олорон үөрэжиилэлэрдийи. ДДХ филиалыгар 28, ЧФРСН-га 60 студент үөрөнөллэр. Томторго олорон, үлэмшир уонна үөрээлэр айгыбат маным.

—Забав. обанкут.

—Нийцлийнхээгээ ахсаагчидан Мугудай гарахыг. Үе түвэлдээхит. «Касидли» А. И. Кривошапкин, «Уйгуну» А. С. Пестрякова, «Брчим» И. И. Даликов сайн сайхан үзэгчид. Сага Дымла хяр-нуус онгохунтар конкурсатарыг, «Сүтүүрүүбэй элхэхэ Кийлийнхы улаасбидтар!» даяа уус-уран самодетельность фестивалыг дэхөөхүн кытгытларыг.

Ноёлмавиная бары аракататын кнэктнх кнбар алааган ползуонилар, туусууллара тариллабит. Ыкнат түм, сүүттн адар учуутал Н. Г. Васильев салайар. Чол олоду тус бейитин сарадыахха дин түм ойдобуну ннн салайтаран, кччаты спортниай зонна кудатур

най дѣлаларынан үзүүр тардыбыштар. Олушчу ый-
га Доскуускайга буолбуг аччак республикатааҕа
форумуусер уахуутан бис киһилэх делегация сыл-
дыбыт. Иян оино, «Чол олох программатын олоххо
кылларды» дикан дикляатынан кыттан саксөөрүөнн
ылыт, Чол олоххо республика үрдүнн хамсаанын
санга садалаан эрер каниер оһуэх, туранчыларга,
хайын-үйөдө утуминах үлэ барыта ираатан эрер
эбүр этан көлүкөн сыаналабыштар.

30-40 саяастахтары Е. П. Лебедев, 40-50 саяастах-
тары Л. М. Винокурова, онтон үөһэ саяастахтары
Е. Р. Абрамов сайайаллар. Интэрнэттеринэн көрөн,
арасс туһалаах дьарыктар тэриллбиттэр. Ол курдук,
библиотека дьээһигэр (сэбэдьиссий В. А. Малышев-
на) хаһаайкаларга аналлаах икк этноэтно обуруотчут
курууһоҕа үлэллэр. Манна бастык инстэншпэнээр
эдэр кыздарга кистэнэр идэ кистэмэсирин арыйба-
лар. Бу сыппа иарабыт кизигэр орто таҥаны ула-
рытал, гүөһэйдик абырахтаан тигэртэ үөрөттөлөр.
Оскуола үлэхиттэрэ агроном В. П. Кареевцева уонна
биология учуутада, урукку сыллартан асуох үүнээйи
ни пропагандалааччы А. И. Васильева арасс расса-
далары тылынаннан тарҕаһыттар, обуруотчуттарга
үгүс сүүбүн биэрэллэр. Онон бэйэ лиэгэнттин ымыла-
р боредуускуйа, ас-үөл көрүүнү дьээһингэ үлэ
иэригинне ытыгыттар.

Майна биш үгээ олохтоммут: нистигут тринайертай суалатын нэдхэлдэ: түүртэ нэбилэнибэдэ туран бишэр эбит. Дьон-сэргэ дьон көртөннөн кэлишээр анигилыг тунсабай олохуулаах, сорох, сорохтор тегенизорынал эрэ алдаска түбэхэн нэрэр «Кет-дере» компания эгэлэ треникердарыгар дьарыктаналлар. Олон, бияа этэртэ дилы, баардаах уонна киричээх буоланнар» бу тонторго чол олох сэрэн спорду кытаан сатаалаахтык дьүөрэлэһиннэрэр эбиттор.

Салга мал буулбуттары, үбүлүүйдэхтэри чигэстэ-
һин эмсэ барыта түөлбөлөрүнэн мыйытлар. Н. С.
Окороков, Р. Р. Абрамов 70, В. П. Шадринна уонна
К. Н. Калачев 55 саастарын туолбут дьоро килбэлэ-
рин үөрүүдэхтэн бэлэтэбиннээр. Өссө күлүн томтор
байынайдах буулбуттарын чигэстэбиннээр.

— Бай, ол үтүөкөн булчут ким буолла?

—Самое славное дело — кутить бунташи Г. М. Яковлев.

Ашиг соторуулаарыг нийгмийн агаарыг буулгаж, Хас даарны түнүүрэмнээс көрдөөх стартар, астафеталар нийтэллэлийгтара, «Эрчимнэр» эрчимнээхтнй нийтэллэлийгтара, Көрдөөх старт биш түнүүрэмнээс ойбону алданыг эгэ, Эгэ мууһа халыг да буолар эбит. Бахтарал эрэ метртэ тийһэт быһылаах. Дома Осивон ойбоһо эурдаарыгар дээрэ эһирэн турат түһөн үүтүн таһаарыгта.

Түөлбөһөн үлэ араас дыһаалларытар олохтоох предпринимателлэр Н. И. Попова уонна С. Катакинова итинэнэ биһирдирэллэр да дьоннор сөөсхөрдүмүлларыи «Көсөдл» түөлбө салийаачыта Азбука Ивановна махтаа ахтар. Махтаа сөс араалардыыта уонна сөөсхөрдүүтэ үлэлиэхтэрэтер эбит. Бөх, баһбаах тизлэр буһуут, ойбон ыраастаммыт.

—Түүлбэлэр салайааччыларын хамнастигдалара буолаллар,—дипр киши түмүктэр. —Эбэтэр, сатаалтар, бу киши курдук уонсай дьэсэ олорооччуларга коммунальнай төлөбүргэ чыччыни оңоруу эбиттэр. Биллэти буоллар, «Чэ, эн буол уонна киһибит да суох»,—дизэбиттэриги хоту, суобас атыривыт эрэ үлэниги сатыыбыт, туох даҕаны материальнай өйбүлэ суох. Бары түүлбэлэр салайааччылар, бука, дьаппык санымдалара буолуо. Көр ар, Тоохтаҥа сөмпиарга бара нылдыбыһыңыт, оһыт атастайа дьэ. Биири сөхүтүм: түүлбэлэр салайааччыларга бары босхоломмут үлэһиттэр, хамнастайахтар. Аһа мичкаты дьарыктаах олороору эдэрдэри үлэлэтэ сатыыһалар, эбит. Биллэти төмтөр пайдаланыһыгы ахсаана улуус орто пайдалыгы сага, оһио бу үбэ түүлбэлээххит, Оссо пайдалык кэм чыа, культураҥа босхоломмут үлэһиттэрдээхтэр, дьол мустарыгар кулуун баар. Дьол иэргэни дьиниэра төрүлүбүтүгэр. Бу өтүгүниги киһилэр биллэһиһээбэр быдан ордух баалаһыһыаҥа үлэһинилэр.

Дыя, ітвенік Альбіна Івановіца саява марымти
ойностубут боппурюоһун үлэһиниэ.

КЫРЛҖАБАСТАН АТҖЫҖЫН ЫЗАН

Сүрүннүүр сүбэ ийинэн «Чол олох—уһун үйэ» диэн кулуун тэрийлэн үлэтин саралаата. Салайлааччынан ийрүт аччыга, педагог-эпиколог, палеонтологичин утуунаатын дьарыктанар Е. М. Каменикина ааһына.

— Спортивный хайсхалзах олсруула уонна физкультурнай институт бэлдэригэр олодурган үлэлинибит, ошон, сүрүннөөл, болдомтобутун эг-хаан дьарытын көдүүтээхтик туһаныыга атиһиһэ төд олорх сирин катары алтыһынарарыкка ууруохтут,— диир Вадим Митрофанович. — Миһи урут дарааһа учуутала солбуһан малча палеологиһа уруутун ордоһорго ыһтар эһим. Тибэх, арыта уонна парээтик бустутугун туһунай, бэһини көрүүн сымдыла, тус тигиһе-эһини тустарынан лекциһаһа үтүстүк ааһыаһым. Аһы билгэһи кулуун тарыллам, улахан доһуу катары эһим үлэлиһим. Эм-

(Бүтүүтүн 4 сир көр).

